

Sir William Richard Gowers (1845–1915) a první učebnice neurologie

prof. MUDr. Petr Kaňovský, CSc., FEAN

Neurologická klinika Lékařské fakulty UP a Fakultní nemocnice, Olomouc

William Richard Gowers se narodil 20. 3. 1845 v rodině obuvníka v Londýně. Ve věku 11 let přišel o otce a tři sourozence, zřejmě v důsledku tyfu, a jeho matka se rozhodla vrátit do rodného Doncasteru, Gowers však nastoupil do Christ Church Cathedral School v Oxfordu. Po absolutoriu koleje zkoušel krátkou dobu farmařit, ale potom byl díky rodinným konexím přijat na místo „practitioner's apprentice“ tedy něco jako místo „lékařského učně“ u praktika v Coggeshallu. Po třech letech úspěšně složil zkoušky a byl přijat ke studiu medicíny na University College of London, promoval zde v roce 1870. Po promoci nastoupil na místo sekundáře v The National Hospital for Paralyzed and Epileptic na Queen Square v Londýně (dnešní The National Hospital for Neurology and Neurosurgery), v této nemocnici strávil veškerý svůj profesionální život až do roku 1910, kdy odešel do penze. Ve 30 letech se Gowers oženil s Mary Baines, která pocházela z vlivné kongregacionalistické rodiny, se kterou měl čtyři děti. Talent mezi Gowersovými potomky byl různorodý: kromě vrcholné politiky a klasické hudby je jeden z Gowersových pravníků význačným světovým matematikem a profesorem v tomto oboru na univerzitě v Cambridge. Gowers po celý svůj profesionální život neúnavně konzultoval, léčil, vyučoval a psal. Kromě nemocniční konzultační činnosti konzultoval denně i privátně ve své ordinaci na Queen Anne Street, a několikrát týdně na Queen Square přednášel či organizoval klinické demonstrace, za obrovského zájmu studentů i graduovaných lékařů. Kromě toho psal a nemálo. Za celou svou profesionální kariéru, tj. od roku 1870 do roku 1915, napsal a vydal celkem 43 učebnic a monografií a neuvěřitelných 268 přehledných nebo původních časopiseckých prací. Jeho životním dílem však byla (a stále je) dvoudílná učebnice neurologie, nazvaná „A Manual of Diseases of the Nervous System“, která vyšla v letech 1886 (1. svazek, věnovaný nemocem periferních nervů a míchy) a 1888 (2. svazek, věnovaný nemocem mozku, mozkových nervů a ostatním poruchám nervových funkcí) v londýnském nakladatelství J & A Churchill; její americká mutace byla vydána ve Philadelphii nakladatelstvím P Blakiston, Son & Co v letech 1888 a 1889. Gowers toto monumentální dílo nepovažoval za dokončené patrně nikdy. Poměrně rychle připravil druhé, doplněné vydání, jehož oba svazky vyšly opět u Churchilla v Londýně v letech 1892 a 1893. Třetí vydání již připravoval za pomoci svého asistenta Jamese Taylora a jeho první svazek vyšel v roce 1899. Druhý svazek však již nebyl vydán a Gowers nikdy nezveřejnil, proč k tomu došlo. Prokazatelně totiž třetí vydání druhého svazku připravoval, v roce 1949 MacDonald Critchley v Gowersově životopise uvedl, že na vlastní oči viděl ve třicátých letech minulého století stránky druhého vydání, opatřené Gowersovými opravami, připomínkami a novými obrázky. Potom byl zřejmě veškerý materiál k chystanému třetímu vydání druhého svazku pečlivě „uschován“ a dokonce Ian McDonald v roce 1986, když pronášel slavnostní „Gowers Memorial Lecture“, veřejně uvedl, že „jsou patrně bohužel ztraceny“. V roce 2008 Gowersova pravnučka, historička medicíny Ann Scott, sbírala materiál pro biografii svého dědečka, Gowersova syna Ernesta, který býval po válce předsedou správní rady nemocnice na Queen Square. V té době zároveň knihovna nemocnice na Queen Square převzala nově zodpovědnost za obsah léta neotevřených skříní plných nemocničních dokumentů, které byly umístěny v jedné z neschetných a málo navštěvovaných chodeb staré nemocnice. Ann Scott společně s knihovnicí našla v jedné z těchto skříní album Gowersových kreseb z dovolených na venkově (!) a pod ním svazek dokumentů, který se ukázal být podkladovým materiálem pro třetí vydání druhého svazku Manuálu. Ani tímto nálezem však nebyla zodpovězena otázka, proč Gowers ještě v době aktivní kariéry (odcházel do výslužby v roce 1910, ve věku 65 let) zanechal přípravných prací a třetí vydání Manuálu omezil na první svazek. Podobně není dosud zodpovězena taktéž téměř detektivní otázka, zda Gowers a jeho medicínské aforismy sloužily Siru Arthuru Conanu Doyleovi jako předloha při tvorbě postavy Sherlocka Holmese.

Klíčová slova: William Gowers, Manuál neurologických nemocí, Sherlock Holmes

Sir William Richard Gowers (1845–1915) and the first neurology textbook

William Richard Gowers was born into a shoemaker family in London on 20 March 1845. When he was eleven years old, his father and three of his siblings have died, probably due to typhoid fever, and his mother decided to return to live in Doncaster, but he started to attend Christ Church Cathedral School in Oxford. When he left the college, he tried farming for a short time, but then, thanks to his family connections, he became a medical apprentice with a local doctor in Coggeshall, Essex. Three years later, he passed the exams and was accepted to study medicine at the University College of London, graduating in 1870. After graduation, he was appointed medical registrar to the National Hospital for the Paralyzed and Epileptic in Queen Square, London (nowadays known as the National Hospital for Neurology and Neurosurgery), and spent the rest of his career in this hospital, retiring in 1910. At the age of 30, Gowers married Mary Baines who came from a prominent congregationalist family and had with her four children. Gowers' offspring had diverse talents, ranging from classical music to top-level politics, with one of Gowers' great-grandsons being a world-renowned mathematician and professor in this field at Cambridge University. Gowers devoted all his working life to consulting, treating, teaching, and writing. In addition to providing in-hospital consulting services, he saw his patients daily in his own private consulting rooms in Queen Anne Street and, several times a week, gave lectures or organized clinical demonstrations at Queen Square, widely attended by both students and graduate physicians. He also was a prolific writer. Throughout his professional career, that is from 1870 to 1915, he wrote and published a total of 43 textbooks

and monographs as well as an incredible 268 review or original journal articles. However, his life's work was (and still is) the two-volume neurology textbook titled "A Manual of Diseases of the Nervous System" published by J & A Churchill in London in the years 1886 (Volume 1, dealing with diseases of the peripheral nerves and spinal cord) and 1888 (Volume 2, dealing with diseases of the brain, cranial nerves, and general and functional diseases of the nervous system); its American mutation was published in Philadelphia by P. Blakiston's Son & Co in the years 1888 and 1889. Gowers apparently never considered this monumental work finished. He prepared a second, supplemented edition relatively quickly: both volumes were again published by Churchill in London in the years 1892 and 1893. The third edition was prepared with the help of his assistant James Taylor, and Volume 1 was published in 1899. However, no Volume 2 was ever published, and Gowers never revealed why it was so. Arguably, the third edition of Volume 2 was being prepared because, in 1949, MacDonald Critchley said in his biography of Gowers that, in the 1930s, he had seen with his own eyes pages of the second edition provided with Gowers' corrections, comments, and new images. However, all the material for the planned third edition of Volume 2 appears to have been carefully "hidden" afterwards, and, when delivering his Gowers Memorial Lecture in 1986, even Ian McDonald said publicly that "unfortunately, it is apparently lost". In 2008, Ann Scott, Gowers' great-granddaughter and historian of medicine, was researching for the biography of her grandfather, Gowers' son Ernest, who was Chairman of the Board of Governors at Queen Square after the war. At that time, the Queen Square Library had just assumed responsibility for the contents of cabinets unopened in years full of hospital documents which were placed in one of the numerous and infrequently visited corridors of the old hospital. It was in one of these cabinets that Ann Scott and a librarian found an album of Gowers' drawings made during holidays in the countryside (!), and underneath it was a collection of documents which was shown to be a background material for the third edition of Volume 2 of the Manual. But even this finding failed to answer the question why Gowers, while still professionally active (he retired in 1910 at the age of 65 years), stopped preparatory work and restricted the third edition of the Manual to Volume 1. Likewise, the almost detective question whether Gowers and his medical aphorisms were used by Sir Arthur Conan Doyle as a model when creating the character of Sherlock Holmes still remains to be answered.

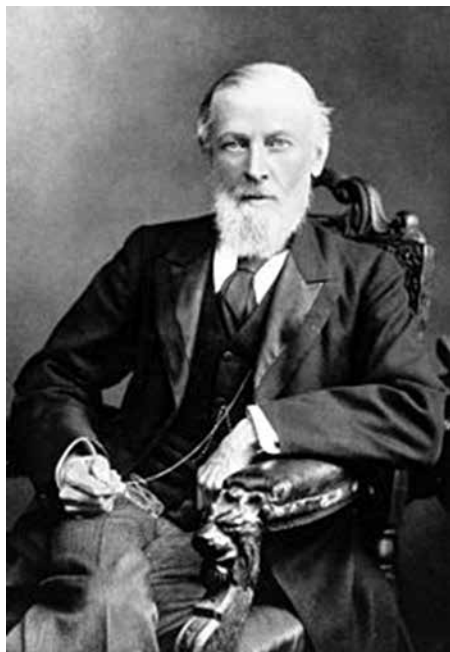
Key words: William Gowers, Manual of Diseases of the Nervous System, Sherlock Holmes

William Richard Gowers se narodil 20. března 1845 jako třetí dítě obuvníka v Mare Street v Hackney ve východním Londýně. Když mu bylo 11 let, zemřel náhle jeho otec i tři sourozenci (pravděpodobně na tyfus) a Gowers zůstal sám s matkou. Jeho matka se rozhodla vrátit do Doncasteru, odkud pocházela. Vzhledem k absenci škol v Doncasteru se rozhodla umístit syna u příbuzných v Oxfordu, kde navštěvoval Christ Church Cathedral School a nabyt středškolského vzdělání. Po ukončení školy se rozhodl věnovat farmaření a začal pracovat na farmě rodinného přítele v Yorkshiru. Nicméně, jeho pracovní elán v zemědělství byl tak mizivý, že nevydržel na farmě déle než půl roku. Během návštěvy dědečka v Cogeshallu v Essexu ho otcova sestra představila místnímu doktorovi – praktickovi; sama dohodla, že vzal Gowerse „do učení“. I přes počáteční nechuť k tomuto povolání strávil Gowers tři roky jako „medicínský učeň“ u doktora Simpsona v Cogeshallu; po třech letech mu doktor Simpson navrhl, aby se pokusil o přijetí na lékařskou fakultu. Problém byl v tom, že Gowers sám, stejně jako jeho rodiče a doktor Simpson, u kterého se vyučil, byli příslušníky kongregacionalistické církve. Lidé tohoto vyznání byli v tehdejší Anglii královským výnosem zvaným „Test

Act“ zcela vyloučeni z možnosti studia na většině univerzit v zemi, které byly pochopitelně anglikánské. Jedinou univerzitou, která byla otevřena tzv. „non-konformistům“, ke kterým se počítali i kongregacionalisté, byla tehdy relativně mladá University College of London (UCL); tradičními akademiky z Oxfordu či Cambridge byla proto nazývána „that Godless Institution in Bloomsbury“. K přijímacím zkouškám na UCL ovšem musel být připraven i po strážce vyznání. Jeho přípravu vedli dva kongregacionalističtí reverendi z Cogeshallu, a to tak dobře, že přijímací zkoušky absolvoval jako jeden z nejlepších uchazečů („First Division“). Během přípravy se také naučil psát tzv. Pitmanovým těsnopisem, což považoval za nezbytný atribut k zahájení studia medicíny. Poté, co byl přijat na univerzitu, ho jeden z reverendů, dr. Philips, představil v Londýně siru Williamu Jennerovi, také kongregacionalistovi, který vzal mladého Gowerse pod svá křídla a zaměstnal ho při studiu jako svého placeného tajemníka. Gowers se nastěhoval do Londýna doprovázen matkou a ubytovali se v domku na Roxburg Grove ve čtvrti Camden Town, velmi blízko univerzitní nemocnice (Scott et al., 2012). Lékařskou fakultu studoval s výborným prospěchem, převážně pod vedením

sira Williama Jennera a Johna Russela Reynoldse. Navštěvoval Bastianovy patologické přednášky a Marshallovy chirurgické přednášky. Ve svých pamětech uváděl, že si přednášky zapisoval téměř doslovně těsnopisem, neboť nenašel učebnici, která by se obsahu přednášek vyrovnala. Opakovaně byl oceňovaným studentem pro excelentní výkony při zkouškách: obdržel prestižní Preliminary Scientific Examination Award po složení prvního rigoróza. Obdržel zlatou medaili za anatomii, botaniku, fyziologii a materia medica, stříbrné medaile za patologickou anatomii, praktickou fyziologii a histologii. Promován doktorem medicíny (M.D.) byl v roce 1870, u příležitosti promoce obdržel „University Medal“ jako nejlepší student. Přesto, že neurologie v té době nebyla samostatně vyučovaným předmětem, zaujala Gowerse díky pozornosti, kterou jí na UCL věnovali Charlton Bastian v rámci patologie a John Russel Reynolds v rámci interní medicíny. Byl to pravděpodobně také John Russel Reynolds, kdo vybidnul Gowerse, aby se ucházel o nově zřízené místo „medical registrar“ (asi mladší sekundář) v relativně nedávno založené nemocnici The National Hospital for Paralyzed and Epileptic na londýnském Queen Square. Tato nemocnice byla založena v roce 1860, jejími zakladateli

Obr. 1. Sir William Richard Gowers (1845–1915), na snímku z roku 1895

Obr. 2. The National Hospital for Paralysed and Epileptic v roce 1883, 23 let po svém založení

THE NATIONAL HOSPITAL FOR THE PARALYSED & EPILEPTIC (1883)

byla rodina Chandlerových: tři sourozenci, kteří přes deset let pečovali o babičku postiženou iktem. Byli konfrontováni s minimem možností péče o neurologicky nemocné, a tak po jejím skonu navštívili londýnského starostu Aldermana, který založení takové nemocnice politicky podpořil. Nadace Chandlerových během jednoho roku shromáždila dostatek prostředků, aby mohla být zahájena stavba. Nemocnice rostla postupně: v roce otevření měla osm lůžek pro ženy, malou ambulanci a dispenzář. Přijímání byli pouze pacienti s potenciálně léčitelnými nemocemi. Až v roce 1866 byla nemocnice rozšířena o další budovu a zvýšila kapacitu na 64 lůžek.

The National Hospital byl již od založení koncipován nejen jako léčebná, ale i výzkumná instituce. Proto zde, jako v první nemocnici v Londýně, byly zřizovány „daily rooms“, v podstatě luxusní čekárny pro pacienty, jejichž

nemoc byla předmětem výzkumných aktivit. Pro ostatní nemocné sloužily mnohem méně luxusní místnosti, které jsou v provozu dodnes. Gowers strávil na pozici „medical registrar“ dva roky, v roce 1872 byl jmenován do pozice „assistant physician“ (asi starší sekundář). Nemocnici na Queen Square už neopustil až do roku 1910, kdy odešel do penze. The National Hospital sloužil již v době, kdy Gowers zahajoval kariéru, jako univerzitní nemocnice. Přednášky a hlavně demonstrace pro studenty medicíny i graduované lékaře zahájil Gowers poprvé již v roce 1873. Podle dobových zpráv byly jeho klinické lekce „zavaleny davy doktorů z celého světa, kteří se tlačili v uličkách mezi židlemi a naprosto ucpávali celou místnost“. Popularita Gowersových klinických přednášek a demonstrací brzy nabyla takového věhlasu, že musel omezit počet přítomných návštěvníků na deset. I za tohoto omezení měl např. v letech 1886–1893 (kdy pro exhausci klinickou výuku ukončil) přes 2500 registrovaných postgraduálních posluchačů z celého světa. Kromě klinické práce v nemocnici, přednášek a výuky Gowers také privátně konzultoval. Jako ordinaci používal dvě místnosti svého domu na Queen Anne Street 50, který pořídil po sňatku s bohatou nevěstou z vlivné rodiny. Oženil se (a to skvěle) ve 30 letech, vzal si Mary Baines ze známé a bohaté kongregacionalistické rodiny z Leedsu. Seznámil je při nedělní mši Gowersův učitel, John Russel Reynolds. Její dědeček Edward Baines byl majitelem novin Leeds Mercury, velmi vlivného provinciálního deníku, který obhajoval velmi liberální nonkonformistické názory, které byly v tehdejší viktoriánské Anglii jen opatrně tolerovány, např. oddělení církve od státu. V roce 1832 se Edward Baines stal poslancem dolní komory anglického parlamentu a vůdcem tamní nonkonformistické menšiny. Nejstarší z jeho čtyř synů Matthew pokračoval v otcově politické kariéře, byl rovněž zvolen poslancem dolní komory za Leeds a v Palmerstonově vládě byl ministrem-kancléřem lancasterského vévodství. Mladší bratr Edward Jr. jej vystřídal na místě poslance parlamentu za Leeds. Další bratr Thomas se stal vydavatelem Liverpool Times. Otec

Gowersovy budoucí ženy Mary Frederick se stal otcovým partnerem v Leeds Mercury a věnoval se prosperitě listu. Bainesovi byli ve vrcholné viktoriánské periodě jednou z nevlivnějších rodin ve Spojeném království; a to i přes absenci aristokratického původu. Gowers měl s Mary Baines celkem čtyři děti: syny Williama Fredericka a Ernesta Arthura, a dvě dcery – Edith a Evelyn. Oba dva synové byli v pozdějším životě královnou Viktorií povýšeni do šlechtického stavu. Sir William Frederick Gowers studoval v Rugby a v Cambridge, po absolutoriu přijal místo v koloniálních službách (Colonial Civil Service) a kariéru završil jako guvernér Ugandy. Sir Ernest Arthur Gowers studoval na stejných ústavech jako jeho starší bratr, na rozdíl od něj ale nastoupil u Home Civil Service, kde udělal neméně zářnou kariéru, která vyvrcholila v pozici šefa této tradiční britské vládní organizace, náležející koruně a vyvážané z pravomoci parlamentu. Jedním z vnuků Ernesta Arthura Gowerse byl slavný britský skladatel Patrick Gowers, jeho pravnučkou je Sir Timothy Gowers, významný profesor matematiky v Cambridge a jazzový pianista. Obě dcery manželů Gowersových, Edith a Evelyn, zůstaly neprovdány, patrně pro oční onemocnění. Gowersova žena Mary zemřela v roce 1913 na pneumonii, kterou onemocněla zároveň s manželem, on sám se tehdy z této nemoci uzdravil.

Gowers sám při rozhovorech se svými kolegy a žáky uváděl, že veškerou podstatnou práci na poli neurologie odvedl v letech 1870–1899. Nahlédneme-li do Gowersovy bibliografie, kterou pečlivě sestavila jeho pravnučka Ann Scott, zjistíme, že mluvil pravdu (Scott et al., 2012). Gowersovo skóre (po dekádách) je toto:

V letech 1870–1879 napsal a vydal 4 monografie a učebnice a celkem 73 původních a přehledných časopiseckých prací. V letech 1880–1889 napsal a vydal celkem 13 monografií nebo učebnic a k tomu publikoval celkem 54 časopiseckých prací. V letech 1890–1899 napsal a vydal neuvěřitelné množství 18 monografií a učebnic, a k tomu publikoval celkem 57 časopiseckých prací. V dekádě mezi lety 1900–1910 napsal a vydal sice „jenom“ 8

Obr. 3. The National Hospital for Neurology and Neurosurgery, současný stav (v pozadí budova The Institute of Neurology, UCL)

Obr. 4. Queens Larder na rohu Queen Square, pub, který byl navštěvován klasiky neurologie více a častěji než kterýkoliv jiný hostinec na světě

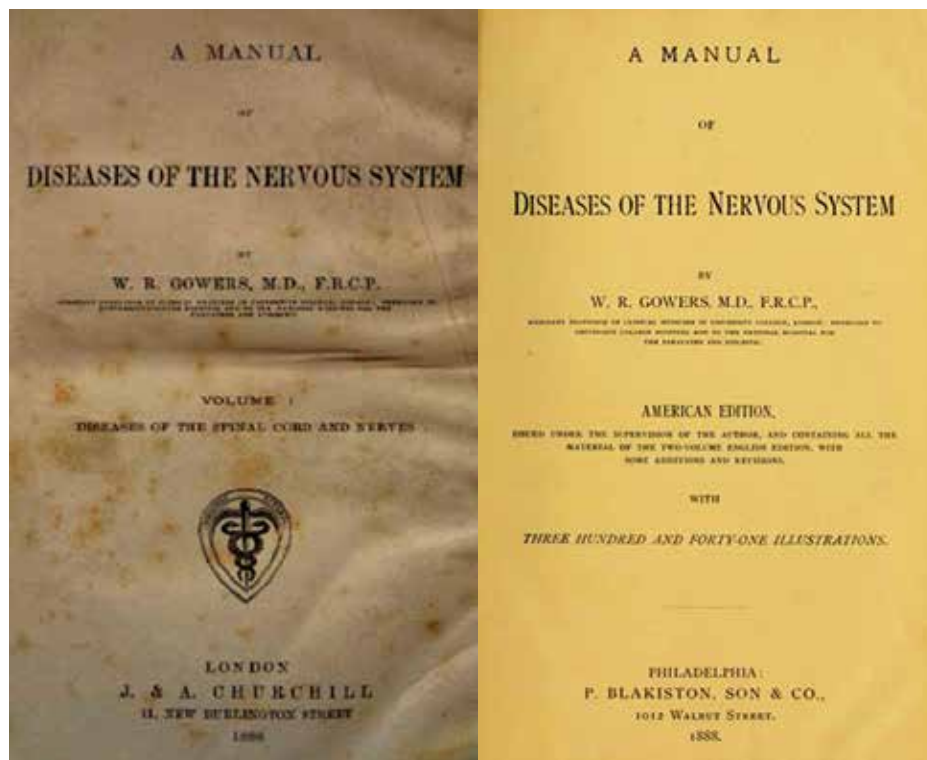
monografií a učebnic, ale publikoval ohromující množství celkem 80 časopiseckých prací. V posledních letech života, kdy jej již sužovaly choroby a postupující stáří, napsal a vydal již jen 4 časopisecké práce. Je faktem, že pro asistenty a konzultanty na Queen Square (tím se Gowers stal v roce 1886) byla (a stále je) každodenní práce na psaní odborných textů naprostou normou. Nicméně, i při vědomí této skutečnosti je Gowersova produkce naprosto ohromující, zejména vezmeme-li v potaz realie tvorby odborného textu v 19. století (pero, kalamář, inkoust, nemožnost současné kopie

apod.). Gowersovou obrovskou výhodou byla dokonalá znalost Pitmanova těsnopisu, který používal k psaní klinických poznámek, sloužících později jako základ odborného textu; Pitmanův těsnopisný systém se intenzivně učil již jako student střední školy a jeho znalost zdokonalil za medicínských studií, kdy si zapisoval doslovně celé přednášky.

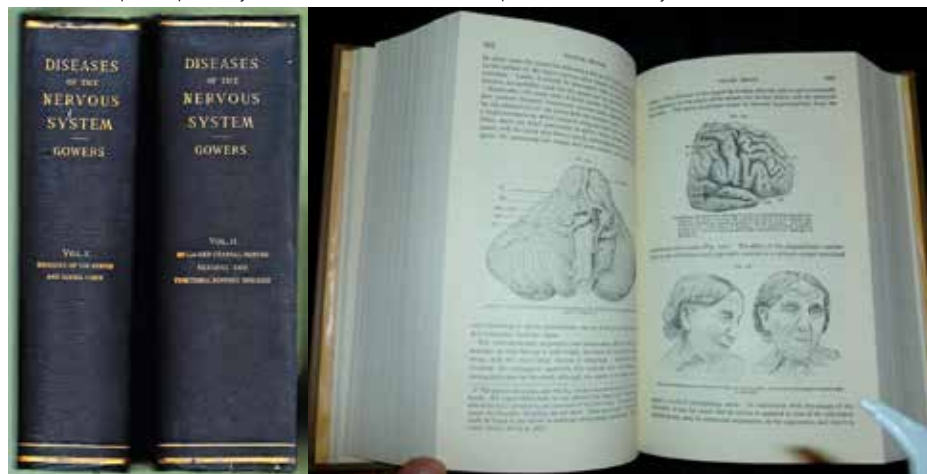
V roce 1886 vydal Gowers první a v roce 1888 druhý díl svého „opus magnum“, nazvaný „A Manual of Diseases of the Nervous System“. „Manual“ byl kompletně Gowersovým dílem, napsal jej

zcela sám v období asi tří let a vycházel přitom z velmi detailních kazuistik vlastních pacientů, které vlastnoručně zapisoval pomocí těsnopisu (Cardoso Vale, 2013a, b). První díl se věnoval nemocem nervů a hřbetní míchy („Diseases of the nerves and spinal cord“) a měl v prvním vydání tištěných 463 stran. Druhý díl se věnoval nemocem mozku, hlavových nervů, systémovým a funkčním poruchám („Diseases of the brain and cranial nerves, and general and functional diseases of the nervous system“) a měl v prvním vydání 975 tištěných stran. Většinu z 374 ilustrací Gowers nakreslil sám (sic!), v knize bylo i několik fotografií. Některé z ilustrací dokonce sám převedl na rytinu (nezbytnou ke knihtisku). Gowersův „Manual“ byl bez jakýchkoliv pochyb první plnohodnotnou učebnicí neurologie na světě. Gowers později připravil druhé, rozšířené vydání obou dílů, které vyšlo v Londýně v letech 1891 a 1893; ve stejných letech byla vydána i americká mutace ve Philadelphii (Gowers 1886, 1888a, 1888b, 1889). Londýnská vydání byla vytištěna v počtu 1500 výtisků a Gowersův profit činil 312 liber. Z dnešního hlediska a s ohledem na stav vědění v letech 1880–1890 nelze Manuálu nic zásadního vytknout. Samozřejmě zde není možno nalézt choroby, které jsou sice považovány za „klasické“ neurologické poruchy, ale byly popsány až po vydání Manuálu, např. myotonickou dystrofií. Naopak některé jednotky, které Gowers popisuje velmi podrobně, dnes neumíme pojmenovat, např. „saltatorní spazmy“ nebo „ataktickou paraplegii“, které věnoval v manuálu 9 stran... Práce na obou vydáních manuálu Gowerse velmi vyčerpávala. Již během přípravy druhého vydání musel práci několikrát na mnoho týdnů přerušit a po roce 1890 se jeho zdraví začalo horšit výrazněji, mj. začal trpět úpornými bolestmi zad, které se staly trvalými. Možná tento fakt byl příčinou, proč ve třetím vydání vyšel jen první díl Manuálu, věnovaný nemocem periferních nervů a hřbetní míchy. Již při přípravě tohoto vydání se Gowers (tehdy ve věku necelých 55 let) neobešel bez pomoci svého asistenta Johna Taylora. Třetí vydání druhého dílu manuálu bylo údajně připraveno, ale tiskem již nevyšlo, veškerý materiál k chystanému třetímu vydání druhého svazku byl potom zřejmě pečlivě „uschován“ a důka-

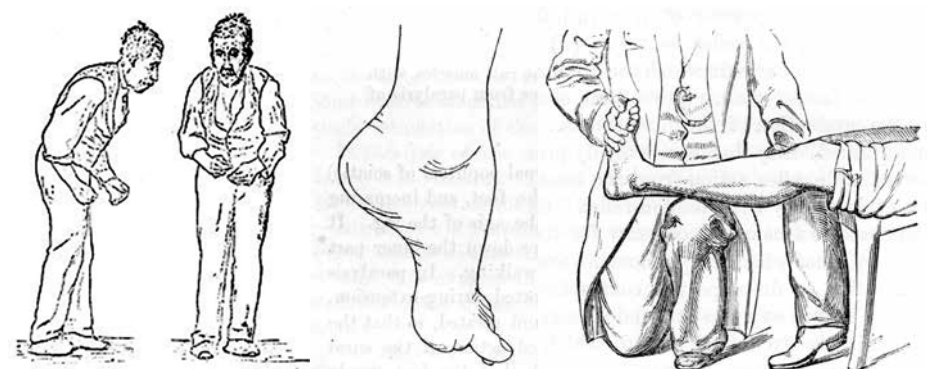
Obr. 5. Titulní strany prvního anglického (vlevo) a amerického (vpravo) vydání prvního svazku Gowersova *A Manual of Diseases of the Nervous System* z let 1886 a 1888

Obr. 6. Kompletní první vydání Gowersova manuálu a příklad Gowersových vlastnoručních ilustrací

Obr. 7. Gowersovy vlastnoruční ilustrace manuálu: flekční držení u *paralysis agitans*, *pes equinus* u dětské mozkové obrny a způsob vyvolání klonu Achillovy šlachy

zy o jeho existenci zmizely v Gowersově pozůstalosti a archivech Queen Square na mnoho let. Až v roce 1949 MacDonald Critchley v Gowersově životopise uvedl,

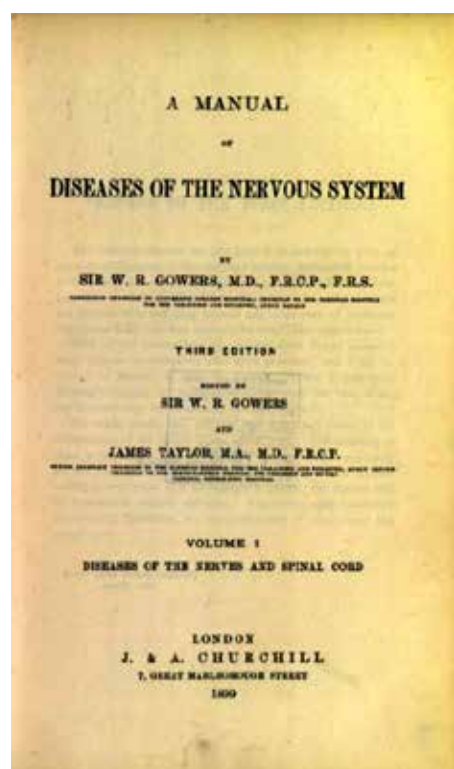
že na vlastní oči viděl ve třicátých letech minulého století stránky druhého vydání, opatřené Gowersovými opravami, připomínkami a novými obrázky, nicméně Ian

McDonald v roce 1986, když pronášel slavnostní „Gowers Memorial Lecture“, veřejně uvedl, že „materiály jsou patrně bohužel ztraceny“ (Critchley, 1949). V roce 2008 Gowersova pravnučka, historička medicíny Ann Scott, sbírala materiál pro biografii svého dědečka, Gowersova syna Ernesta, který býval v letech 1946–1957 předsedou správní rady nemocnice na Queen Square. V téže době zároveň knihovna nemocnice na Queen Square převzala nově zodpovědnost za obsah léta neotevřených skříní plných nemocničních dokumentů, které byly umístěny v jedné z nesčetných a málo navštěvovaných chodeb staré nemocnice. Ann Scott společně s knihovnicí našla v jedné z těchto skříní album Gowersových kreseb z dovolených na venkově (!), a pod ním svazek dokumentů, který se ukázal být podkladovým materiálem pro třetí vydání druhého svazku Manuálu. Po jeho prostudování bylo jasné, že by třetí vydání druhého dílu bylo výrazně modernější učebnicí. Doslova, podle Eadieho a Leese, by „vystavělo most mezi neurologií 19. a 20. století“ (Eadie et al., 2012). Bez ohledu na chybějící třetí vydání druhého dílu manuálu je Gowersova klasická učebnice v anglosaském světě nazývána „biblí neurologie“, nakonec poslední vydání vyšlo v historické edici Churchillova nakladatelství jenom před sedmi lety. Politování nad nedokončeným dílem vyjádřil i anonymní autor Gowersova obsáhlého nekrologu, který otiskl *Lancet* 15. května 1915, bohužel, kdo jím byl, dodnes nevíme (Anonymous, 2015).

Gowers po roce 1900 už přednášel a konzultoval málo, hlavně kvůli horšícímu se zdraví. Stále však hojně publikoval. V roce 1913 onemocněli spolu s manželkou pneumonií, která pro ni byla fatální, Gowers sám se z ní uzdravil. Sir William Richard Gowers, velký neurologický diagnostik, badatel a učitel, kterého MacDonald Critchley označil za „nejvýznamnějšího neurologa všech dob“ (Critchley, 1949), zemřel v Londýně 4. května 1915. Jeho popel byl uložen v hrobě rodiny jeho ženy na venkovském hřbitově v Yorkshiru (Boes, 2017).

Gowers, který prožil polovinu života na Queen Anne Street v Marylebone, sdílel po relativně dlouhou dobu „sousedství“ se slavným autorem povídek o Sherlocku Holmesovi,

Obr. 8. Titulní strana třetího vydání prvního svazku Gowersova manuálu, které vydal (již s Jamesem Taylorem jako spolueditorem) v roce 1899

Arthurem Conanem Doylem, který byl také lékařem a žil na adrese Wimpole Street 2 (na stejné ulici bydlel o nějakých 60–70 později Paul McCartney v domě dr. Richarda Ashera, viz Kaňovský et al., 2016). V posledních několika letech se vynořily spekulace, že Doyle, který (přesto že aktivně nepraktikoval) často navštěvoval odborné přednášky a demonstrace, včetně Gowersových, koncipoval postavu Sherlocka Holmese na základě osobnosti Williama Gowerse a jeho diagnostických metod. Někteří autoři dokonce dokládají toto tvrzení významnou (až podezřelou) podobností výroků, které jsou (u Gowerse) uchovány v zapsané i nahrané podobě, a aforismů, které vkládá Doyle v některých románech Holmesovi do úst (Lees, 2015):

Gowers

„Gentlemen – it is always pleasant to be right, but it is generally a much more useful thing to be wrong“ (Gowers, 1894).

Doyle/Holmes

„I confess that I have been blind as a mole, but it is better to learn wis-

Obr. 9. Budova Queen Square Library (dříve Rockefeller Library), ve které je dnes uchováván Gowersův archiv, včetně v roce 2008 nalezených rukopisných korektur druhého svazku manuálu, připraveného k třetímu vydání

dom later than never to learn it at all.“ (The man with the twisted lip, 1891; česky Ohyzdný žebrák, ze sbírky The Adventures of Sherlock Holmes; česky Dobrodružství Sherlocka Holmese.)

Gowers

„No practitioner can do his daily work with any competence without constantly observing for himself, constantly reasoning from his own observations. The work of the medical practitioner, high or low, is, in personal science, as that of no worker is“ (Gowers, 1895).

Doyle/Holmes

„You see, but you do not observe. The distinction is clear.“ (A Scandal in Bohemia, 1891, česky Skandál v Čechách, ze sbírky The adventures of Sherlock Holmes; česky Dobrodružství Sherlocka Holmese.)

Gowers

„Our thought is apt to run in grooves from which it does not readily escape... and I would urge you to cultivate the habit of viewing a chronic case afresh from time to time; ignore what you have thought of pit; put yourself in the face of a fresh observer and try and see if it thus bears a new aspect“ (Gowers, 1905).

Doyle/Holmes

„One should always look for a possible alternative and provide against it. It is the first rule of criminal investigation“ (The Adventure of Black Peter, 1904; česky Černý Petr, ze sbírky The Return of Sherlock Holmes; česky Návrat Sherlocka Holmese.)

Jak uvádí ve své brilantní studii na toto téma Andrew Lees, existuje dostatek holmesovských důkazů a paralel mezi zapsanými a nahranými Gowersovými klinickými pokyny a Holmesovými aforismy, které svědčí o tom, že Arthur Conan Doyle minimálně četl přepsané Gowersovy přednášky (Lees, 2015). Všeobecně se ale soudí, že A. C. Doyle pravděpodobně navštěvoval Gowersovy postgraduální přednášky a klinické demonstrace na Queen Square poté, co se v roce 1891 přestěhoval ze Skotska do Londýna. Nepochybně ale studoval Gowersovu učebnici při přípravě textu povídky The Resident Patient, uveřejněné v roce 1893 (česky Domácí pacient, zařazena do sbírky The Memoirs of Sherlock Holmes/Vzpomínky Sherlocka Holmese), ve které figuruje postava ruského aristokrata, trpícího katalepsií (Kempster, 2013). Patrně ovšem není na celé záležitosti nic špatného. Každý spisovatel má nepochybně pro své klíčové postavy „prototyp“, který (absolutně či

relativně, podle druhu literatury) dobře zná. A neurologie byla do doby masových indikací vyšetření mozku a míchy magnetickou rezonancí koneckonců nazývána deduktivním oborem...

Autor děkuje svému příteli prof. Franciscu Cardosovi za podněty, které vplynuly z řady společných debat v posledních několika letech.

Literatura

1. Anonymous. Sir William Richard Gowers MD, Lond. And Dub., FRCP Lond., LLR Edin., FRS. Lancet 2015; 185: 1055–1056.
2. Boes CJ, Toodayan N, Lees A. Finding the grave of Sir William Gowers. Pract Neurol 2017; 17: 321–322.
3. Cardoso Vale TC, Lees A, Cardoso F. A biosketch of William Richard Gowers with a new review of his inpatient case history notes. Arq Neuropsiquiatr 2013; 71: 411–413 (a).
4. Cardoso Vale TC, Glass PG, Lees A, Cardoso F. Gowers' Queen Square case notes on chorea: a 21st century re-appraisal. Eur Neurol 2013; 69: 48–52 (b).
5. Critchley M. Sir William Gowers 1845–1915. A biographical appreciation. Heinemann, London 1949.
6. Eadie MJ, Scott AEM, Lees AJ, Woodward M. William Gowers: the never completed third edition of the „bible of Neurology”. Brain 2012; 138: 3178–3188.
7. Gowers WR. A post-graduate lecture on mistaken diagnosis. Delivered in the National Hospital for Paralysed and Epileptic. BMJ 1894; 2: 1–3.
8. Gowers WR. The inaugural address on the art of writing in relation to medical and scientific work. Delivered before the Society of Medical Photographers. BMJ 1895; 2: 817–819.
9. Gowers WR. A Manual of diseases of nervous system. Volume I: Diseases of the nerves and spinal cord. J & A Churchill, London 1886; P. Blakiston, Son & Co., American edition, Philadelphia 1888 (a).
10. Gowers WR. A Manual of diseases of nervous system. Volume II: Diseases of the brain and cranial nerves and general and functional diseases of the nervous system. J & A Churchill, London 1888 (b); P. Blakiston, Son & Co, American edition, Philadelphia 1889.
11. Gowers WR. A clinical lecture on metastatic mystery. Lancet 1905; 166: 1593–1596.
12. Kaňovský P, Menšíková K, Hlušík P. „Swinging London Doctor” aneb příběh Richarda Ashera a barona Münchhausena. Neurol. praxi 2016; 17: 128–132.
13. Kempster P, Lees AJ. Neurology and detective writing. Pract Neurol 2013; 13: 372–376.
14. Lees AJ. The strange case of Dr. William Gowers and Mr. Sherlock Holmes. Brain 2015; 138: 2103–2108.
15. Scott A, Eadie M, Lees AJ. William Richard Gowers 1845–1915: Exploring the Victorian brain. Oxford University Press, Oxford 2012.

Článek je převzatý z:
Neurol. praxi 2020; 21(4): 327–333

**prof. MUDr. Petr Kaňovský,
CSc., FEAN**

Neurologická klinika Lékařské
fakulty UP a Fakultní nemocnice
Olomouc
I. P. Pavlova 6, 779 00 Olomouc
petr.kanovsky@fnol.cz

